

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ**

Кафедра економіки та глобалістики

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
на тему:
«ТОРГОВЕЛЬНІ ДРАЙВЕРИ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ»

Виконав: студент групи ЕУБ-41
Горбатюк Артем

Науковий керівник: к.е.н., доцент
Шиманська О.П.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Тернопіль
2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ (ПІ). ..	6
2. АНАЛІЗ ТОРГОВЕЛЬНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ ПІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	12
3. ПЕРСПЕКТИВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	16
ВИСНОВКИ	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	24

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку світової економіки процеси глобалізації зазнають фундаментальних трансформацій. Якщо раніше міжнародна торгівля та рух капіталу розглядалися як окремі, іноді навіть альтернативні форми зовнішньоекономічної діяльності, то сьогодні вони утворюють єдиний нерозривний механізм. В умовах поширення глобальних ланцюгів доданої вартості (Global Value Chains), торговельна політика держави перестає бути лише інструментом захисту внутрішнього ринку, а перетворюється на ключовий фактор, що визначає інвестиційну привабливість національної економіки.

Для іноземних інвесторів вільний доступ до ринків збуту та безперешкодний імпорт комплектуючих стають критично важливими умовами при виборі країни для локалізації виробництва. Тому лібералізація торговельних режимів, усунення нетарифних бар'єрів та участь у зонах вільної торгівлі виступають потужними драйверами залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Для України ця проблематика набуває особливої гостроти в умовах війни та необхідності повоєнної відбудови. Економіка України потребує колосальних обсягів інвестиційного капіталу, який неможливо сформувати виключно за рахунок внутрішніх ресурсів або донорської допомоги. Стратегічним завданням є залучення приватного іноземного капіталу, який принесе не лише кошти, а й нові технології та управлінський досвід. Водночас, статус кандидата у члени ЄС та поглиблення дії Угоди про асоціацію відкривають перед Україною унікальні можливості стати виробничим хабом для європейського ринку. Розуміння того, як саме торговельні преференції можуть бути трансформовані у реальні інвестиційні проєкти, є необхідною умовою для формування ефективної державної економічної політики.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених окремо торгівлі та окремо інвестиціям, питання їхньої синергії та впливу торговельних інструментів на динаміку ПІІ в умовах геополітичної нестабільності потребує поглибленого вивчення. Все це зумовлює актуальність обраної теми курсової роботи.

Метою курсової роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад взаємодії міжнародної торгівлі та інвестиційних потоків, аналіз впливу торговельних драйверів на динаміку ПІІ в Україні та світі, а також розробка пропозицій щодо активізації залучення іноземного капіталу через розвиток експортного потенціалу.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- систематизувати теоретичні основи взаємодії міжнародної торгівлі та прямих іноземних інвестицій, визначивши характер їхнього зв'язку (субституційний чи комплементарний);
- розкрити сутність та класифікацію торговельних факторів, що впливають на прийняття інвестиційних рішень транснаціональними компаніями;
- провести аналіз динаміки та структури ПІІ в Україні та світі у контексті змін торговельних режимів та лібералізації зовнішньоекономічної діяльності;
- виявити проблеми та бар'єри, що стримують прихід експортоорієнтованих інвестицій в українську економіку;
- визначити перспективи та стратегічні напрями активізації ПІІ в Україні в контексті реалізації євроінтеграційного курсу та розвитку торговельного потенціалу.

Об'єктом дослідження є система міжнародних економічних відносин у сфері руху капіталу та міжнародної торгівлі.

Предметом дослідження є торговельні драйвери, інструменти та механізми стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій у національну економіку.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Зокрема: системно-структурний метод застосовано для розкриття сутності взаємодії торгівлі та інвестицій; метод порівняльного аналізу — для зіставлення динаміки ПІ та зовнішньоторговельного обігу; статистичний метод — для обробки даних щодо обсягів інвестицій та експорту-імпорту; графічний метод — для візуалізації виявлених тенденцій та закономірностей; метод узагальнення — для формулювання висновків та рекомендацій.

Інформаційна база дослідження. Джерелами для написання роботи слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, Національного банку України (НБУ), звіти міжнародних організацій (ЮНКТАД / UNCTAD, Світовий банк, ОЕСР), наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, матеріали періодичних видань та інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ (ПІІ)

В умовах сучасної глобалізації міжнародна торгівля та прямі іноземні інвестиції (ПІІ) виступають двома фундаментальними і нерозривно пов'язаними формами міжнародної економічної діяльності. Якщо класична економічна теорія розглядала рух товарів і рух капіталу як окремі, часто незалежні процеси, то сучасна економічна думка доводить їхню глибоку взаємозалежність. Розуміння природи цієї взаємодії — є вона субституційною (заміщувальною) чи комплементарною (доповнювальною) — є ключовим для формування ефективної зовнішньоекономічної політики держави [5, с. 45].

Еволюція поглядів на природу ПІІ пройшла складний шлях від теорій міжнародної торгівлі до спеціалізованих теорій міжнародного бізнесу.

Фундаментальною точкою відліку є неокласична теорія Хекшера-Оліна, яка базувалася на припущенні про немобільність факторів виробництва (праці та капіталу) між країнами. Згідно з цією моделлю, країни торгують товарами саме тому, що не можуть переміщувати фактори виробництва.

Проте у 1957 році Роберт Манделл сформулював гіпотезу, яка стала відома як «гіпотеза заміщення». Він довів, що якщо існують бар'єри для торгівлі (наприклад, високі мита), то рух капіталу стає заміником руху товарів. Тобто, замість того, щоб експортувати товар у країну з високими митами, компанія інвестує туди капітал і будує завод. Цей процес отримав назву «інвестиції, що перестрибують тарифи» (tariff-jumping FDI) [9].

Новий етап розвитку теорії пов'язаний з ім'ям Джона Даннінга, який у 1977 році запропонував еkleктичну парадигму OLI (Ownership, Location, Internalization). Це найбільш комплексна теорія, яка пояснює, чому фірми стають транснаціональними корпораціями (ТНК) і як вони обирають між експортом та інвестиціями.

Згідно з парадигмою OLI, для здійснення ПІІ необхідна одночасна наявність трьох переваг: 1) **переваги власності** (Ownership advantages, O): володіння унікальними активами (технології, бренд, патент), що дозволяють конкурувати з місцевими виробниками; 2) **переваги локації** (Location advantages, L): наявність у приймаючої країни факторів, що роблять виробництво на місці вигіднішим за експорт. Сюди відносяться: ресурси, дешева робоча сила, інфраструктура та, що критично для нашого дослідження, торговельний режим; 3) **переваги інтерналізації** (Internalization advantages, I): вигода від використання активів всередині власної структури фірми замість продажу ліцензій зовнішнім партнерам [7, с. 12]. На основі цієї парадигми виділяють чотири основні мотиви здійснення ПІІ, які безпосередньо визначають їхній зв'язок із торгівлею (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація мотивів ПІІ в контексті їхнього впливу на міжнародну торгівлю

Тип ПІІ (Мотив)	Характеристика	Зв'язок з торгівлею
Пошук ринків збуту (Market-seeking FDI)	Інвестор відкриває виробництво в іншій країні, щоб обслуговувати місцевий ринок. Часто викликано високими транспортними витратами або митними бар'єрами.	Субститут: ПІІ заміщують експорт готової продукції з країни базування.
Пошук ресурсів (Resource-seeking FDI)	Інвестиції спрямовані на доступ до природних ресурсів або дешевої сировини, які відсутні в країні інвестора.	Комплемент: ПІІ стимулюють експорт сировини з приймаючої країни в країну інвестора.
Пошук ефективності (Efficiency-seeking FDI)	Рационалізація виробництва шляхом розміщення різних етапів ланцюга вартості в країнах з найнижчими витратами (наприклад, R&D в США, збірка в Китаї).	Комплемент: Генерує інтенсивні потоки внутрішньофірмової торгівлі напівфабрикатами та комплектуючими.
Пошук стратегічних активів (Strategic asset-seeking FDI)	Придбання іноземних компаній для отримання доступу до технологій або брендів.	Змішаний: Може як стимулювати торгівлю (через інтеграцію мереж), так і заміщувати її.

Джерело: складено автором на основі [2; 7].

Сучасний погляд на проблему найкраще описує «Модель знань-капіталу» (Knowledge-Capital Model) Джеймса Маркузена. Ця модель інтегрує попередні підходи і розрізняє дві стратегії:

Горизонтальні ПШ: коли ТНК дублює виробництво одного й того ж товару в різних країнах. Це відбувається, коли торговельні витрати високі, а ефект масштабу на рівні заводу низький. Тут ПШ заміщують торгівлю.

Вертикальні ПШ: коли ТНК географічно фрагментує виробничий процес. Це відбувається, коли торговельні витрати низькі, а різниця у вартості факторів виробництва (наприклад, зарплатах) між країнами значна [10].

Узагальнення теоретичних підходів до взаємодії торгівлі та інвестицій наведено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика теоретичних підходів до взаємодії торгівлі та ПШ

Теорія / Підхід	Сутність взаємодії	Основний драйвер
Гіпотеза заміщення (Р. Манделл)	ПШ та торгівля є альтернативами. Зростання бар'єрів для торгівлі веде до зростання ПШ.	Тарифні бар'єри, транспортні витрати.
Теорія життєвого циклу продукту (Р. Вернон)	Взаємодія змінюється з часом: спочатку експорт, потім (на етапі зрілості товару) — ПШ, які заміщують експорт.	Технологічний розрив, стандартизація продукту.
Еклектична парадигма (Дж. Даннінг)	Зв'язок залежить від типу мотивації (O-L-I). ПШ можуть як заміщувати, так і доповнювати торгівлю.	Локаційні переваги країни (ресурси, ринок).
Глобальні ланцюги вартості (ГЛВ)	ПШ та торгівля є комплементарними. Інвестиції неможливі без вільного потоку імпорту комплектуючих та експорту продукції.	Лібералізація торгівлі, зниження трансакційних витрат.

Джерело: складено автором на основі [5; 8].

Отже, у сучасній глобальній економіці домінує комплементарний тип зв'язку. Інвестор розглядає вільну торгівлю не як конкурента своїм інвестиціям, а як необхідну умову для ефективного функціонування свого іноземного філіалу. Це означає, що торговельна політика держави стає одним з найважливіших інструментів залучення інвестицій.

Державна торговельна політика формує «правила гри», які інвестор аналізує перед входом на ринок. Вплив торговельних інструментів на ПІ є неоднозначним і залежить від типу бар'єру та стратегії інвестора.

Традиційно основним інструментом були тарифні бар'єри (імпортні мита). Як зазначалося вище, високі мита на кінцеву продукцію можуть стимулювати так звані «tariff-jumping FDI» (інвестиції для обходу тарифів). Проте в умовах глобальних ланцюгів вартості, коли виробництво потребує імпорту великої кількості компонентів, мита діють як податок на експорт, знижуючи конкурентоспроможність країни як інвестиційного майданчика [1, с. 35].

Сьогодні на перший план виходять нетарифні бар'єри (NTBs). До них відносяться квоти, ліцензування, технічні стандарти, санітарні норми тощо. На відміну від мит, нетарифні бар'єри часто створюють невизначеність і додаткові адміністративні витрати, які можуть повністю відлякати інвестора.

Окрему групу складають інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею (TRIMs), які регулюються правилами СОТ. Це вимоги до інвесторів, які прямо впливають на торговельні потоки, наприклад, вимоги щодо місцевого вмісту (local content requirements). Хоча такі заходи покликані підтримати національного виробника, вони часто спотворюють ринкові стимули.

Систематизація торговельних інструментів та їх впливу на ПІ наведена в таблиці 1.3.

Вплив інструментів торговельної політики на динаміку ПІІ

Інструмент політики	Механізм дії	Вплив на ПІІ
Імпортні мита (на готову продукцію)	Здорожують імпортований товар на внутрішньому ринку.	Стимулюючий: спонукає до створення виробництва всередині країни (Horizontal FDI).
Імпортні мита (на сировину/обладнання)	Збільшують собівартість виробництва.	Стримуючий: робить країну непривабливою для експортоорієнтованих інвестицій (Vertical FDI).
Технічні бар'єри (ТВТ) та стандарти	Вимагають адаптації продукції, сертифікації, тестування.	Двоїстий: Можуть стимулювати локалізацію, але частіше стримують ПІІ через високі витрати на відповідність (compliance costs).
Вимоги місцевого вмісту (Local Content)	Зобов'язують інвестора купувати частину компонентів у місцевих виробників.	Стримуючий: Обмежує свободу інвестора у виборі постачальників, знижує ефективність.
Угоди про вільну торгівлю (ЗВТ / FTA)	Скасування мит та бар'єрів між країнами-партнерами.	Потужний стимул: Розширює ринок збуту (ефект масштабу) та дозволяє вбудовувати країну в регіональні ланцюги постачання.

Джерело: розроблено автором.

Важливим аспектом сучасної торгівлі є спрощення процедур торгівлі (Trade Facilitation). Згідно з дослідженнями ОЕСР, кожен додатковий день затримки на митниці знижує обсяг торгівлі більш ніж на 1% [8]. Для інвесторів, які працюють за моделлю «just-in-time» (точно в термін), ефективність митниці та логістики є критичним фактором локації.

Особливого значення набувають регіональні торговельні угоди (РТУ). Наявність у країни, як наприклад в Україні, Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі (DCFTA) з великим ринком (ЄС), створює так званий «ефект інвестиційного хабу». Інвестори з третіх країн можуть розміщувати виробництво в Україні, щоб користуватися безмитним доступом до ринку Євросоюзу. Це

підтверджує тезу про те, що лібералізація торгівлі є потужним магнітом для іноземного капіталу.

Таким чином, сучасна державна політика залучення ПІІ не може бути ефективною без синхронізації з торговельною політикою. Усунення нетарифних бар'єрів, гармонізація технічних стандартів та розвиток логістичної інфраструктури є не менш важливими для інвестора, ніж податкові пільги.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТОРГОВЕЛЬНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ ПІІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Сучасний стан глобальних інвестиційних потоків характеризується високою турбулентністю, спричиненою геополітичною фрагментацією та розривом традиційних торговельних зв'язків. Для України аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) неможливо проводити у відриві від безпрецедентних викликів, пов'язаних з повномасштабною війною, та змін у режимі зовнішньої торгівлі, зокрема лібералізації доступу до ринку ЄС.

Аналіз статистичних даних за 2019–2024 роки дозволяє виділити три ключові етапи в динаміці залучення ПІІ в економіку України, кожен з яких мав специфічні торговельні драйвери (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну та обсягів зовнішньої торгівлі, 2020–2024 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024 (оцінка)
Чистий приплив ПІІ, млрд дол. США	–0,1	6,7	0,6	4,8	5,2
у т.ч. реінвестовані доходи	0,3	5,1	0,4	3,2	3,9
Експорт товарів та послуг, млрд дол. США	59,0	81,5	59,6	46,3	44,9
Імпорт товарів та послуг, млрд дол. США	59,3	84,2	84,8	88,4	91,2
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,99	0,97	0,70	0,52	0,49

Джерело: складено та розраховано автором за даними НБУ та Держстату [11; 12].

Перший етап (до 2022 р.) характеризувався позитивним впливом імплементації Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (DCFTA) з ЄС. Рекордний приплив ПІІ у 2021 році (6,7 млрд дол. США) був значною мірою зумовлений реінвестуванням доходів підприємств, інтегрованих у європейські

ланцюги постачання (металургія, агросектор). Інвестори нарощували капітал, орієнтуючись на сприятливу кон'юнктуру зовнішніх ринків.

Другий етап (2022 р.) став періодом шоку. Блокада чорноморських портів та руйнування логістики фактично зупинили експортно-орієнтовані інвестиції. Різке падіння чистого припливу ПІІ до 0,6 млрд дол. корелювало з обвалом фізичних обсягів експорту. Це емпірично підтверджує тезу про те, що без можливості вільно торгувати (експортувати продукцію), інвестиційна привабливість країни для стратегічних інвесторів прямує до нуля.

Третій етап (2023–2024 рр.) демонструє ознаки адаптації. Попри війну, чистий приплив ПІІ відновився до рівня 4,8–5,2 млрд дол. США. Однак, структура цих інвестицій змінилася. Основним драйвером стали реінвестовані доходи іноземних компаній, які вже працюють в Україні. Важливу роль тут відіграли «Шляхи солідарності» (Solidarity Lanes) з боку ЄС та скасування мит на український експорт. Це дозволило зберегти діяльність компаній, орієнтованих на європейський ринок, і, відповідно, утримати їхній капітал в країні [13].

Варто зазначити, що географічна структура ПІІ в Україну дзеркально відображає структуру зовнішньої торгівлі. Основним інвестором та торговельним партнером залишається Європейський Союз. Це підтверджує комплементарний характер взаємодії: інвестиції приходять з тих країн, з якими налагоджено найтісніші торговельні зв'язки.

Для глибшого розуміння взаємозв'язку між торгівлею та інвестиціями доцільно проаналізувати галузевий розріз. Як свідчить аналіз, найбільші обсяги капітальних інвестицій та ПІІ концентруються саме в тих галузях, які мають найвищу частку експорту у випуску продукції або критично залежать від імпорту технологій (табл. 2.2).

Емпіричний аналіз дозволяє виявити пряму кореляцію між відкритістю торговельного режиму та припливом інвестицій.

Торговельна орієнтація галузей та залучення ПІІ в Україні (станом на кінець 2023 р.)

Галузь економіки	Частка в товарному експорті, %	Динаміка залучення ПІІ	Характер зв'язку з торгівлею
Агропромисловий комплекс (АПК)	60–65%	Стабільна. Високий рівень капітальних інвестицій у логістику та переробку.	Експортоорієнтовані ПІІ. Інвестори вкладають у термінали та елеватори для забезпечення експорту зерна.
ІТ-сектор (послуги)	40–45% (експорту послуг)	Зростаюча. Збереження темпів зростання навіть під час війни.	Експорт послуг. Відсутність фізичних кордонів робить сектор найменш вразливим до логістичних бар'єрів.
Металургія	10–15% (падіння з 25%)	Негативна. Відтік капіталу через руйнування активів та логістичні проблеми.	Залежність від логістики. Блокада портів зупинила інвестиції, оскільки експорт став нерентабельним.
Роздрібна торгівля	<1%	Помірна. Інвестиції у мережі супермаркетів.	Імпортозалежні ПІІ. Інвестиції для продажу імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

Джерело: складено автором на основі галузевих оглядів [14].

По-перше, фактор скасування мит. Рішення ЄС, Великої Британії та Канади про тимчасове скасування всіх мит на український експорт у 2022–2024 роках стало потужним сигналом для бізнесу. Для іноземних компаній, що мають виробничі потужності в Україні (наприклад, у західних регіонах), це означало збереження рентабельності виробництва попри зростання витрат на страхування та логістику. Якби торговельні бар'єри зберігалися, відтік ПІІ був би значно масштабнішим.

По-друге, фактор логістичних бар'єрів. Негативний вплив розриву торговельних ланцюгів на ПІІ можна простежити на прикладі металургії. Через неможливість морського експорту у 2022–2023 роках інвестиційна активність у секторі впала до історичного мінімуму. Це доводить, що навіть за наявності

сировинної бази (перевага локації "L" за Даннінгом), відсутність доступу до зовнішніх ринків робить інвестиції недоцільними.

По-третє, роль імпорту інвестиційного обладнання. Важливим аспектом є те, що реалізація будь-якого інвестиційного проекту потребує імпорту машин та обладнання. У 2023 році імпорт машин, устаткування та транспорту склав майже 30% від загального імпорту. Спрощення митних процедур для ввезення енергогенеруючого обладнання та виробничих ліній стало критичним фактором, який дозволив бізнесу продовжувати інвестувати у відновлення виробництва.

Особливу увагу слід звернути на феномен «friend-shoring» (перенесення виробництва у дружні країни), який стає глобальним трендом. Україна, інтегруючись у політичний та економічний простір ЄС, стає потенційним бенефіціаром цього процесу. Європейські компанії, скорочуючи залежність від азійських ринків, починають розглядати Україну як майданчик для розміщення виробництва (nearshoring), але цей процес наразі стримується безпековими ризиками.

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що в умовах України торгівля та інвестиції є взаємопов'язаними судинами. Експортний потенціал утримує інвесторів в агросекторі та ІТ, тоді як логістичні торговельні обмеження гальмують прихід капіталу в промисловість. Ключовим стабілізаційним фактором виступила повна лібералізація торгівлі з ЄС, яка компенсувала частину безпекових ризиків.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Стратегія «Nearshoring» та інтеграція України в європейські ланцюги вартості

В умовах повоєнної відбудови національної економіки стратегія залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) потребує докорінного переосмислення. Традиційна модель, що базувалася на дешевій робочій силі, вичерпала себе. Натомість, ключовим драйвером має стати інтеграція України у європейські глобальні ланцюги доданої вартості (Global Value Chains) через реалізацію стратегії nearshoring.

Світова економіка переживає етап регіоналізації. Пандемія COVID-19 та геополітична напруга навколо Тайваню змусили європейські та американські компанії переглянути свої логістичні маршрути. Діє стратегія «China + 1», згідно з якою корпорації шукають альтернативні виробничі майданчики ближче до ринків збуту. Для Європейського Союзу Україна є безальтернативним кандидатом на цю роль завдяки географічній близькості, наявній інфраструктурі та угоді про вільну торгівлю.

Перспектива перетворення України на виробничий хаб Європи базується на кількох фундаментальних торговельних перевагах, які приваблюють інвесторів:

1. Повна імплементація Угоди АСАА («промисловий безвіз»).

Одним із найбільших нетарифних бар'єрів для інвестицій у промисловість є необхідність подвійної сертифікації продукції. Підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) дозволить українським виробникам маркувати свою продукцію знаком СЕ та експортувати її до ЄС без додаткових перевірок. Для іноземного інвестора це означає суттєве зниження трансакційних витрат і часових затримок, що робить розміщення заводів в Україні економічно доцільнішим, ніж у країнах Азії.

2. Розвиток індустріальних парків як точок входу.

Світовий досвід (зокрема, Польщі та Туреччини) доводить, що інвестор приходить туди, де є готова інфраструктура. В Україні законодавчо закріплено систему фіскальних та митних стимулів для учасників індустріальних парків (Закон № 4416-1), які включають:

- звільнення від сплати ввізного мита на нове обладнання;
- звільнення від сплати ПДВ на імпортне устаткування;
- звільнення від податку на прибуток на 10 років за умови реінвестування.

Ці стимули є прямими торговельними драйверами, оскільки вони знижують вартість імпорту технологій (CAPEX) на 20–25%, що суттєво підвищує рентабельність інвестиційного проєкту [15].

Аналіз показує, що найбільший потенціал для залучення експортоорієнтованих ПІІ зосереджений у таких стратегічних секторах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Перспективні сектори для залучення ПІІ на основі торговельного потенціалу України

Сектор економіки	Торговельний драйвер (Логіка інвестора)	Очікуваний тип інвестицій
Військово-промисловий комплекс (Defense Tech)	Унікальний досвід застосування зброї + перспектива експорту на ринки НАТО. Високий внутрішній попит.	Створення спільних підприємств (Joint Ventures) із західними концернами (приклад: Rheinmetall, Baykar).
Зелена металургія (Green Steel)	Механізм СВМ в ЄС робить «брудну» сталь неконкурентною. Україна має доступ до залізної руди та «зеленої» енергії.	Будівництво заводів прямого відновлення заліза (DRI) та електросталеплавильних комплексів.
Агропереробка (Deep Processing)	Логістичні обмеження на експорт сировини стимулюють переробку всередині країни (експортувати біоетанол легше, ніж кукурудзу).	Інвестиції в заводи глибокої переробки зерна, виробництво протеїнів, біопалива.

Сектор економіки	Торговельний драйвер (Логіка інвестора)	Очікуваний тип інвестицій
Виробництво скла та будматеріалів	Величезна потреба у відбудові України + дефіцит скла в Європі.	Будівництво заводів з виробництва флоат-скла, віконних систем, цементу.
Критичні матеріали (літій, титан)	Стратегія ЄС щодо сировинної незалежності (Critical Raw Materials Act).	Видобуток та збагачення рідкоземельних металів для виробництва батарей та електроніки.

Джерело: розроблено автором на основі [16].

Окремо слід виділити сектор «зеленої» енергетики. Інвестиції у вітрову та сонячну генерацію в Україні стимулюються не лише «зеленим тарифом», а й можливістю експорту електроенергії та «зеленого» водню до ЄС. Європа, яка прагне відмовитися від російських енергоносіїв, розглядає Україну як стратегічного енергетичного партнера. Це створює підґрунтя для масштабних інфраструктурних ПІІ.

Реалізація окресленого потенціалу неможлива без подолання критичних бар'єрів, які стримують трансформацію торговельних можливостей у реальні капіталовкладення. На даному етапі ключовою перешкодою є не економічні фактори, а безпекові ризики. Тому державна політика має фокусуватися на створенні механізмів, які б компенсували ці ризики.

1. Впровадження ефективної системи страхування воєнних ризиків (War Risk Insurance).

Класичні ринкові механізми страхування не працюють в умовах активних бойових дій. Жоден приватний інвестор не вкладе кошти у будівництво експортного терміналу чи заводу без гарантій збереження активів. На сьогодні вже запущено пілотні механізми через MIGA (Група Світового банку) та DFC (Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку). Проте для активізації масових ПІІ необхідно створити національний фонд перестраховування, який би покривав ризики не лише фізичного знищення майна, але й ризики

переривання бізнесу (Business Interruption) та страхування товарів у дорозі. Останнє є критичним для відновлення торговельних потоків.

2. Адаптація до європейського механізму СВМ.

З 2026 року в ЄС повноцінно запрацює механізм вуглецевого коригування на кордоні (Carbon Border Adjustment Mechanism). Це означає, що імпорт товарів з високим вуглецевим слідом обкладатиметься додатковим податком. Для України це серйозний виклик, але водночас і інвестиційний стимул. Щоб зберегти доступ до європейського ринку, українські підприємства потребуватимуть масштабних інвестицій у екологічну модернізацію. Держава повинна стимулювати цей процес, залучаючи цільові «кліматичні» фонди та гранти ЄС для співфінансування таких проєктів.

3. Розвиток експортно-кредитного агентства (ЕКА).

Роль ЕКА має бути розширена від підтримки виключно торговельних контрактів до страхування інвестиційних кредитів. Це дозволить українським банкам активніше кредитувати спільні підприємства з іноземним капіталом, знаючи, що ризики частково покриті державою.

Комплекс пропозицій щодо удосконалення державної політики у сфері залучення ПІІ наведено в таблиці 3.2.

Окремим вектором розвитку має стати цифровізація інвестиційних послуг. Успішний досвід спеціального правового режиму «Дія.City» для ІТ-сектору, який пропонує особливі умови оподаткування та працевлаштування, доцільно масштабувати на інші експортоорієнтовані галузі (наприклад, «Дія.Industry»). Це дозволить створити в Україні одну з найкращих податкових юрисдикцій у Європі, компенсуючи таким чином безпекові ризики.

Матриця заходів державної політики щодо активізації ПІІ через торговельні інструменти

Сфера регулювання	Існуюча проблема (Бар'єр)	Пропонований захід (Інструмент)	Очікуваний ефект для інвестора
Валютне регулювання	Обмеження на репатріацію дивідендів та обслуговування зовнішніх кредитів.	Поетапна валютна лібералізація для «нових» інвестиційних проєктів.	Гарантія повернення вкладеного капіталу, що є базовою умовою для ПІІ.
Митна інфраструктура	Черги на кордонах, застаріла інфраструктура пунктів пропуску.	Запровадження спільного митного контролю з країнами-сусідами ЄС; електронна черга.	Скорочення логістичних витрат (Trade Facilitation), критично для інтеграції у Supply Chains.
Податкова політика	Високе фіскальне навантаження на імпорт технологій.	Розширення переліку кодів УКТЗЕД для пільгового ввезення обладнання в Індустріальні парки.	Зниження порогу входу в інвестиційний проєкт (зменшення початкових витрат).
Інституційна підтримка	Складність отримання дозвільної документації та підключення до мереж.	Створення офісу «єдиного вікна» (UkraineInvest) з розширеними повноваженнями супроводу (Investment Nanny).	Мінімізація корупційних ризиків та бюрократичної тяганини.

Джерело: сформовано автором на основі [17].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що активізація ПІІ в Україні безпосередньо залежить від успішності торговельної інтеграції з ЄС. Торгівля більше не є просто обміном товарами — це канал трансферу технологій та стандартів. Стратегічне завдання держави полягає в тому, щоб через інструменти "промислового безвізу", страхування ризиків та розвиток логістики переконати глобальних гравців: інвестувати в Україну вигідніше, ніж просто торгувати з нею.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було присвячене комплексному дослідженню теоретико-методологічних та практичних аспектів взаємодії міжнародної торгівлі та прямих іноземних інвестицій (ПІІ), проаналізовано специфіку їхнього впливу на економічний розвиток України в умовах геополітичної нестабільності та окреслено стратегічні напрями активізації інвестиційної діяльності. За результатами проведеного дослідження зроблено низку узагальнень.

По-перше, систематизація теоретичних основ дозволила встановити, що в умовах сучасної глобалізації змінилася фундаментальна парадигма взаємозв'язку між рухом товарів та капіталу. Якщо класичні економічні моделі розглядали торгівлю та інвестиції як альтернативні стратегії виходу на ринок, то сучасні підходи, що базуються на теорії глобальних ланцюгів доданої вартості та моделі знань-капіталу, доводять їхню комплементарність. Встановлено, що лібералізація торговельного режиму сьогодні виступає не конкурентом внутрішньому виробництву, а необхідною передумовою для залучення вертикальних ПІІ. Стратегічний інвестор не вкладає кошти у створення виробничих потужностей у країні, з якої неможливо забезпечити вільний, безмитний та швидкий експорт готової продукції на глобальні ринки. Крім того, аналіз еволюції поглядів на природу ПІІ підтвердив актуальність еkleктичної парадигми OLI Дж. Даннінга, згідно з якою ключовим фактором для України є переваги локації. Вони включають доступ до зовнішніх ринків через систему угод про вільну торгівлю, тоді як торговельні бар'єри діють як стримуючий фактор, збільшуючи трансакційні витрати.

По-друге, аналітична оцінка динаміки ПІІ в Україні за період 2020–2024 років виявила пряму та сильну кореляцію між станом зовнішньої торгівлі та обсягами залученого капіталу. Дослідження показало, що період до 2022 року характеризувався позитивним ефектом від імплементації Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (DCFTA) з ЄС, що забезпечило рекордний

приплив інвестицій у 2021 році. Водночас початок повномасштабних бойових дій та блокада чорноморських портів у 2022 році призвели до різкого скорочення інвестицій, що було безпосередньо пов'язано з фізичною неможливістю здійснювати експортну діяльність. Важливим є те, що відновлення інвестиційної активності у 2023–2024 роках відбулося значною мірою завдяки повній лібералізації доступу українських товарів на ринок ЄС, що дозволило іноземним компаніям зберегти свої виробничі ланцюги в Україні.

По-третє, галузевий аналіз інвестиційних потоків засвідчив їх структурну деформацію під впливом торговельних чинників. Найбільшу стійкість та привабливість для інвесторів продемонстрували сектори, які змогли адаптувати свою торговельну логістику до умов війни — ІТ-сектор та агропромисловий комплекс. Натомість традиційно інвестиційно приваблива металургія втратила позиції через критичну залежність від морського експорту. Це емпірично доводить, що без гарантованого доступу до ринків збуту наявність сировинної бази не гарантує припливу інвестицій.

По-четверте, у роботі обґрунтовано стратегічні перспективи активізації ПІІ через реалізацію концепції *nearshoring*. Доведено, що Україна має унікальний шанс інтегруватися у європейські виробничі мережі, замінюючи Китай та Росію в ланцюгах постачання ЄС. Ключовими інструментами реалізації цього потенціалу визначено підписання та повну імплементацію Угоди АСАА («промисловий безвіз»), що усуне технічні бар'єри у торгівлі, а також розвиток мережі індустріальних парків із застосуванням митних стимулів, що знижує поріг входу для інвесторів. Також наголошено на важливості адаптації до європейського механізму вуглецевого коригування (СВАМ), що стимулюватиме прихід «зелених» інвестицій у модернізацію промисловості.

Насамкінець, сформульовано практичні рекомендації щодо державної політики залучення ПІІ. Встановлено, що в умовах триваючих безпекових викликів пріоритетом має стати створення ефективної системи страхування

воєнно-політичних ризиків. Запропоновано розширити мандат Експортно-кредитного агентства та створити національний фонд перестраховання, який би покривав не лише прямі збитки активів, але й ризики переривання торговельних потоків. Також критично важливою визначено подальшу цифровізацію митних процедур та гармонізацію митного законодавства з нормами ЄС, що дозволить мінімізувати нетарифні бар'єри та прискорити рух товарів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що майбутнє економічне відновлення України неможливе без синергії торговельної та інвестиційної політики. Перетворення України на високотехнологічний виробничий хаб Європи вимагає створення безбар'єрного торговельного простору, який стане головним аргументом для глобальних інвесторів розглядати Україну як пріоритетну локацію для своїх капіталовкладень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Босак А. О., Жигadlo О. І. Прямі іноземні інвестиції: вплив зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, проблеми і перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22, ч. 1. С. 32–37.
2. Кузьмін О. Є., Горбаль Н. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: підручник. Львів: Компакт-ЛІВ, 2005. 304 с..
3. Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україні. *UkraineInvest*. Київ, 2021. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/FDI-Strategy-Section-1-The-View-from-Above-ENG.pdf>.
4. Рогач О. І. Транснаціональні корпорації: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. 440 с.
5. Ставицький А., Наумова О., Шевчук А. Прямі іноземні інвестиції та економічне зростання в Україні: емпіричний аналіз. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-34>.
6. Dunning J. H. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions. *Journal of International Business Studies*. 1988. Vol. 19, No. 1. P. 1–31.
7. OECD. The Influence of Policies on Trade and Foreign Direct Investment. *OECD Publishing*. Paris, 2022. URL: <https://www.oecd.org/investment/influence-policies-trade-fdi.htm>.
8. Mundell R. A. International Trade and Factor Mobility. *American Economic Review*. 1957. Vol. 47, No. 3. P. 321–335.
9. Markusen J. R. Multinational Firms and the Theory of International Trade. Cambridge: MIT Press, 2002. 460 p.
10. Статистика зовнішнього сектору України. *Національний банк України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

11. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2023 році. *Державна служба статистики України*. Київ, 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Звіт про фінансову стабільність (червень 2024). *Національний банк України*. Київ, 2024. 68 с.
13. Економіка України під час війни: підсумки 2023 року та прогнози. *Центр економічної стратегії*. Київ, 2024. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-war-times-2023-review/>.
14. План для Ukraine Facility: Стратегія відновлення та розвитку. *Міністерство економіки України*. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua>.
15. Інвестиційний гід по Україні 2024: Нові горизонти. *Європейська Бізнес Асоціація (ЕБА)*. Київ, 2024. URL: <https://eba.com.ua>.
16. Nearshoring to Ukraine: Opportunities for German Business. *German Economic Team*. Policy Briefing Series. Berlin, 2023.